БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫНАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1936 чылдан үнелеп чыгарылган

1952 октябрь 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 196 (2626)

ӨРТӨӨ 20 КОП.

БО ХҮН, ОКТЯБРЬ 5-ТЕ ВКП(б)-НИҢ XIX СЪЕЗДИЗИ МОСКВАГА АЖЫТТЫНАР.

Ленин—Сталинның партиязының XIX съездизи делгерезин!

Коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерже

Бо хүн бистиң Төрөөн чуртувустуң найсылалы—Москвага ВКП(б)-ниң XIX съездизи бодунуң ажылын эгелээр. Партияның болгаш бүгү чуртту ң амыдыралынга эң чугула болуушкун болур бо төөгүлүг съездиге бистиң чуртувустуң бүгү кижилери алдарлыг коммунистиг партиязы—Ленин—Сталинның патриязы дээш идегелдиг ханы чоргаарланыышкыны болгаш өөрүшкүзү-биле ужуражып турарлар.

Партияның ээлчеглиг XIX съездизин чыылдырар дугайында ВКП(б) ТК-ның доктаалы үнгеннеден бээр үе болза, совет кижилериниң политиктиг болгаш бүдүрүлгечи идепкейиниң чаа, бедик көдүрлүүшкүнүнүң хайныышкынныг үези болур. Партияның XIX съездизиниң ажытыпар хүнүнге ажыл-агый, политика, культура талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш, совет кижилер социалистиг чарыштың бедиткен хүлээлгелерин боттарынга алгылаан, съездинин ажытынар хүнүнүң ырак бетинде-ле ол хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип, ажылдың чаа-чаа бедик көргүзүглүг түннелдерин чедип алганы-биле ужуражып турарлар.

1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезинин бешки беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездизиниң директиваларының дугайында ВКП(б) ТК-ның төлевилелин Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери боттарының хуралынга таныжып чугаалашкаш, миллион-миллион совет кижилериниң күзел сагыжын илереткен. Хуралының доктаалынга оларның бижээни болза: «Партия бисти бир тиилелгеде бир тиилелгеже аппар чоруур. Ленин—Сталинның партиязының шылгарангай политиказының ачызы-биле бодувустуң бүгү чедиишкиннеривисти чедип ап турар бис. Партияның XIX съездизинге төлептиг ужуражыр бис»—дээн. Колхозчулар боттарының сөзүнге ээ болуп шыдааннар. Сталин аттыг колхоз күрүне мурнунга хүлээлгелерин бир дугаарында күүседкен колхозтарның бирээзи. Партияның XIX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың калбарыышкыны күрүнеге тараа дужаар планны областың чедиишкиниг күүседирин хандырган. Социалистиг чарыш-область типографиязының ажылчыннарының, транспорт черлериниң чолаачыларының, тудугжуларының, аъш-чем комбинадының ажылчыннарының ортузунда калбарып нептерээн.

Бистиң улуг чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей бистиң областың ажылчы чоннары партияның XIX съездизинге материалдарны улуг сонуургал-биле болгаш көдүрлүүшкүн-биле өөренип турарлар. 1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезинин бешки беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездизиниң директиваларының дугайында ВКП(б) ТК-ның төлевилелин өөренип турар үеде ажылчы чоннарның чүректери улуг ханыышкын-биле болгаш чоргаарал-биле долдунуп турар. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, эш Сталинның башталгазы-биле коммунизм тудуушкунунуң хөрээнге совет улус шылгарангай тиилелгелерни чедип алган. Бистиң улуг Төрөөн чуртувус күчүлүг индустриалдыг-колхозчу күрүне апарган.

Коммунистиг партия организастап, сорук киирип турар совет улус фашизм-биле өлүмнүг сегиржип алыышкынга тиилээш, тайбың тургузуушкунче чаа күштер-биле кирген. Дайын сөөлүндеги беш чыл планын совет улус чедиишкиниг күүседкен. Совет эвилелиниң экономнуг күчү-шыдалының өзүлдезинин дугайын суг күжү-биле ажылдаар электри станцияларын дерип тургузуп турары херечилеп турар. Совет улустуң төөгүлүг улуг тиилелгези болза, Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналының тудуун дооскаш, ажыглалга киргени болур.

Совет күрүнеиниң күчү-шыдалы хемчээл чокка быжыккан болгаш бүгү делегей талазы-биле ат-алдары өскен. Совет Эвилели ам үеде тайбынның, демократтаның болгаш социализмниң күчүлүг лагерин баштап турар.

Бистиң чуртувустуң мурнунга чаа улуг перспективаны бешки беш чыл планы ажыдып турар. Партияның XIX съездизиниң директиваларының төлевилелинде айтыл турары болза: **«Социализмниң канчаар-даа аажок улуг амыдыралчы күжүн, ажыл-агыйның социалистиг системазының капиталистиг системадан үндезини-биле артык күштүүн бо (бешки) беш чыл планы бүгү-делегейниң мурнунга база катап көргүзер»**—дээн.

Бешки беш чыл планы—социализмден коммунизмче хөгжүүрүнүн оруунга улуг базым болур. Ол план улус ажыл-агыйының бүгү адырларының чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнүн тодаргайлап, совет улустуң материалдыг болгаш культурлуг деннелиниң улам ынайгы өзүлдезин хандырып турар. Ол планның сан бүрүзү коммунистиг тудуушкуннуң канчаар-даа аажок калбарыышкынын чугаалап турар. Ынчангаш ол планны совет улус улуг ханыышкын болгаш көдүрлүүшкүн-биле хүлээп ап турар.

Ол ышкаш партияның өскерткен Уставының текстизиниң төлевилели бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының изии-биле хүлээп алыышкынынга ужурашкан. ВКП(б) ТК-ның бо төөгүлүг документизи ажылчы чоннарның калбак хуралдарынга, партия эге организациаларының хуралдарынга, районнарның, хоорайның, областың партия конференцияларынга чугаалажып көрдүнген. Ол документилер бистиң социалистиг Төрөөн чуртувустуң улам ынай чечектелири дээш демиселдиг улуг программазын ажыдып турар.

Партияның өскерткен Уставының төлевилели бистиң партияның чедип алган төөгүлүг тиилелгелериниң дугайын, партияның мурнунда турар чаа сорулгаларның дугайын болгаш ол сорулгаларны боттандырарының организастыг чепсектериниң дугайын ол Уставта чугаалап турар. Ынчангаш партияның өскерткен Уставының төлевилели партийжи калбак массаның, бүгү ажылчы чоннарның ортузундан изиг деткимчени ап турар.

Ам үеде бистиң партиявыс канчаар-даа аажок улуг чаа сорулганы шиитпирлээри-биле ажылдап турар. Партияның өскерткен Уставының текстизиниң төлевилелинде чугаалап турары болза, **«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам кол сорулгалары болза, социализмче чоорту шилчилгениң аргазы-биле коммунистиг ниитилелди тургузары, ниитилелдиң материалдыг болгаш культурлуг деннелин соксаал чокка бедидери, ниитилелдиң кежигүннерин интернационализмниң болгаш бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле акы-дуңмалышкы харылзааларны тургузарының ёзузунга кижизидери, дайзыннарның агрессчи хөделиишкиннериндеи Советтиг Төрөөн чурттуң идепкейлиг камгаланын бүгү хемчеглер-биле быжыглаары болур».**

Ол кол сорулгаларны күүседиринге бистиң совет кижилер долу күзелдиг болгаш шиитпирлиг.

ВКП(б)-ниң XIX съездизинге ужурашпышаан, совет улус боттарының хүрээлеңин большевик партияны, Совет чазакгы, баштыңчызы болгаш башкызы улуг Сталинчы долгандыр кажангызындан-даа артык сырый катыштырып турар.

Ленин—Сталинның партиязының XIX съедизинге совет улустуң күш-ажылчы белектери

☆

Алган хүлээлге ажыл-иштен карышпаан

ЧАДААНА (телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары башкы Сталинга чоруткан чагаазын боттандырбышаан, төрөөн партиязының съездизинге уткуштур, аңаа күш-ажылчы белек кылдыр биче эвес көргүзүглерлиг болган.

ВКП(б) райкомунуң секретари эш Дилгижектиң редакцияга дынатканы болза, районнуң ажыл-ишчилери партияның XIX съездизинге алдар болдуруп, күрүнеге тараа дужаарын чогуур өйүнде күүседкен, ам 123 хуу чедип турар. Район дүк планын 119 хуу, эьтти 101 хуу күүседкен.

Мал ажылының талазы-биле бо чылгы планга удур чылгы—12 хуу, инек—3 хуу (төрүүр инек—104 хуу), хой—5 хуу болгаш өшкү—11 хуу өзүлделиг болган. Мал ажылынга коммунистер мурнакчы ролюн илередип турар. Ылаңгыя «Коммунизмче орук» колхозта Дамбажык, Чолдайны, Жданов аттыг колхозта Кежээ, Сталин аттыг колхозта Мунзук оларның аттары районда сураглыг апарган.

Районнуң колхозтары бо чылын элбекшилдиг дужуттуг өстүрүп алган. Ону ажаап алырынга МТС-тиң механизаторлары ак-сеткилдиг ажылдап турар. Оларда хүн нормазын 150 ажыг хуу күүседип турар Очур-оол, Булгаков, Седип, Патапов ышкаш организакчылар хөй.

Районнуң тараажылары үлешпес фондуга болгаш келир чылдың тарылгазынга эки үнүш дужуттуг үрезиннерни арыглап урарын чедиишкиниг чорутпушаан, баштайгы авансылар-биле трудодень бүрүзүнге 3-тен 6 килограмм чедир тарааны ап турар. Ол ышкаш чайгы чер андарылгазының планын күүседкен, күскү чер чарылгазын 83 хуу боттандыра берген.

—⊙—

Механизаторларның эки көргүзүглери

ТУРАН (телефон-биле). Бии-Хем районда МТС-тиң механизаторлары партияның XIX съездизинге уткуштур ажылдың стахановчу ээлчээнге шилчээш, техникти камныг, долу ажыглавышаан, Төрөөн чуртунуң мурнунга берген сөзүн ак-сеткилдиг боттандырып турар.

Чоокта чаа МТС-тиң хүндүлел самбыразынга дужут алыышкынының болгаш күскү чер андарылгазының талазы-биле мурнакчыларны демдеглээн. Оларның аразында дужут ажаап алырының хүнде 10 га нормазын 13—14 га кылдыр күүседип турар комбайнёр Куряктың, күскү чер андарарының планын хүн-бүрү 150—200 хуу чедирип турар тракторист Монжосовтуң база өскелериниң-даа аттары бар.

Моон-биле кады эң эки бүдүрүлгечилерни хүндүлел самбыразында база демдеглээн. Бүдүрүлгениң онаалдазын хүн санында 2—3 дапкыр күүседип, ажылдың шынарын болгаш темпизин бедидип турар Л. Липатов, А. Шестяков, И. Михайлов ышкаш мурнакчылар хөй.

☆ ☆ ☆

ПЛАНДАН АЖЫРГАН 325 МУҢ МЕТР ПӨС

ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр стахановчу ээлчегче кирбишаан, Москваның Ф. Э. Дзержинский аттыг «Трехгорная мануфактура» деп комбинадының коллективи бедиткен хүлээлгени алган. Трехгоржулар тос айның планын сентябрь 23-те күүседирин болгаш сентябрьда пландан ажыр 250 муң метр пөстү бүдүрүп үндүрерин аазааннар. Херек кырында тос айларның программазын сентябрь 22-ге чедир күүседкен. Сентябрьда пландан ажыр 325 муң метр пөстү берген.

Комбинаттың аргыкчылары, пөстаавычылары бо хүннерде чедиишкинниг ажылдап турар. Аргыыр фабрика тос айның планындан ажыр он тонна аргыгны бүдүрүп үндүрүп, дерилгениң бүдүрүкчүлүүнүн онаалдазын ажыр күүседкен. Аргыкчылар Д. Смирнова болгаш А. Ватова оларның бригадалары, тростильщих Н. Минаеваның бригадазы бедик көргүзүглерни чедип алган.

Аргыкчы З. Титова бо чылын нормадан ажыр 21 муң метр пөстү белеткеп үндүрүп болур аргыгны ажылдап кылган. Тростильщих А. Плотвицина кайгамчык эки ажылдап турар. Сентябрьда ол бодунуң нормазын кончуг эки шынарлыг кылдыр 167 хуу күүседкен. Фабрика ниитизи-биле бир дугаар сорттуң аргыын бүдүрерин 99 хуу чедирген.

Пөс-таавычыларның иштинден мастерлериниң дузалакчылары Иванеева болгаш Шагованың бригадалары эки көргүзүглерни чедип алган. Ол бригадалар бүдүрүп үндүрериниң нормазын 112—114 хуу күүседкен. Пөс-таавы фабриказының стахановчулары чыл эгезинден бээр 45 тонна аргыгны камнап алган. Биҕ дугаар сорттуң пөзүн бүдүрүп үндүрериниң планы 96 хуу турда ону 97,4 хуу чедирген.

Комбинаттың хээлилекчилери сентябрьда 23 чаа чурук-хээлиг пөстерни бүдүрүп үндүрерин шингээдип алган. (СЭТА).

Үш ажылчыннарның бирээзи-ле чаартыкчы

ЛЕНИНГРАД. «Электроинструмент» заводтуң коллективи съезди мурнунуң ээлчээниң хүннеринде электри дериг-херекселдерин бүдүрүп үндүрериниң бот-өртээн ниитизи-биле чиигедири дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери болган. Сентябрьда алган хүлээлгелериниң күүселдезининиң түннелин үндүргеи. Коллектив съездиге улуг чедиишкиннерлиг ужуражып турар.

Заводта металлдың чарыгдалы ийи катап чиигээн. Чүгле тос эң чугула нарын кезектерни кылырының аргазын чаартканының ачызында сес тонна ажыг алюминийни камнап алган. Хөй күш кирер аар ажылды чиигеткининден 150 муң рубль камнап алдынган. Бүдүрүлгениң коллективтери бүдүрүп үндүрүп турар кылыгларының бот-өртээн 23 хуу чиигеткен.

Рационализаторлар болгаш чогаадыкчылар күрүнеиниң хөреңгизин камнаары дээш демиселге улуг салыгны киирген, Ам бо хүннерге үш ажылчыннарның бирээзи-ле чаартыкчы болуп турар.

(СЭТА).

Машина тудукчуларының чедиишкини

СВЕРДЛОВСК. Бир ай мурнунда Уралдың машина заводунуң коллективи ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр социалистиг чарыштың калбаа-биле организастаарынче болгаш ол кайгамчыктыг болуушкунну бүдүрүлгениң чаа чедиишкиннери-биле демдеглээринче Свердлов областың бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

Уралдың машина заводунуң машина тудукчулары партияның XIX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың түннелин үндүрген. Коллектив бодунга алган хүлээлгезин күүседипкенин заводтуң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар эш С. И. Самойлов СЭТА-ның корреспондентизинге медээлээн.

Завод 9 айларның планын хуусаа бетинде күүседкен. Прокат, домна печизиниң болгаш өске-даа цехтериниң талазы-биле онаалдалар ажыр күүсетинген. Планга немелде кылдыр муң-муң тонна каңны эзилдирип кылган.

20 кубометр ишкир хымыштыг күчүлүг кылаштап чоруур чаа экскаваторну чогаадып кылырын доозупкан. 1952 чылдың III кварталында завод продукцияның бот-өртээн чиигедип тургаш 5,5 миллион ажыг рубль түннүг камналганы алган. Оттулар чүүл болгаш электри энергиязын камнап алырының талазы-биле социалистиг хүлээлгени коллектив база ажыр күүседкен.

Заводтуң коллективи партияның XIX съездизинге хүлээлгелерин ажыр күүседип, улуг съездиге чедиишкиннерлиг ужурашкан.

(СЭТА).

Планны хуусаа бетинде күүседкен

СТАЛИНОГОРСК. ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр хүлээнген хүлээлгезин күүсетпишаан, «Москвауголь» комбинаттың дагжылары оттулар үүл тывыжының тос ай планын хуусаа бетинде күүседкен.

Хөй-хөй коллективтер боттарының сан-хөө, камналга көргүзүглерин экижиткен. «Красноармейскуголь» трестиң 16/17—БИС шахтазының дагжылары хөмүрнүң бот-өртээн чиигедип тургаш, бир айның дургузунда 100 ажыг муң рубль камналганы, «Сталиногорскуголь» трестиң № 2—БИС шахтазы—87 муң рубль камналганы берген.

☆

Күш-ажылчы илерээшкиннер

ТООРА-ХЕМ (радио-биле). Тожу районнуң үлетпүр комбинадының коллективи стахановчу ажыл ээлчээнге шилчээш, Төрөөн чуртунуң мурнунга алган хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүсеткеннер.

Даараныгга цехи (мастери эш Соколова) бүдүрүлге программазын 179 хуу, чазанылга цехи (мастери эш Дамдын)—234 хуу күүсеткен. Ылаңгыя бызаңчы эш Сундуй 20 партаны кылырының хуусаазын 2 катап кызырган.

Ол ышкаш «Май бири» колхозтуң тудуг бригадазы план ёзугаар чурталганың 12 бажыңнарын дооспушаан, пландан дашкаар чуртталганың 1 бажыңын ажыглалда киргген, чунар-бажыңның тудуу база дооступ турар.

—⊙—

Тудуг бригадазының белээ

ЧЫРГАЛАНДЫ (радио-биле). Тере-Хөл районда «Большевик» колхозтуң тудуг бригадазы (бригадири эш Чат) партияның XIX съездизинге уткуштур чуртталганын 10 бажыңнарын ажыглалда киирген.

Моон-биле кады, тудуг бригадазы колхозтуң ниитилештирген малының 4 эрги кажааларын септевишаан, хойга 2, инекке 2 чаа кажааларны база немей тутканнар.

—⊙—

Сөзүн ээлеп шыдаан

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). ВКП(б) Чаа-Хөл райкомунуң секретари эш Бегзиниң биске медеглээни болза, районнуң колхозчу тараачыннары болгаш МТС механизаторлары партияның XIX съездинге чедиишкиниг ужуражыр дээш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган турган.

Алган хүлээлгелерин олар чогуур өйүнде күүседип шыдапкан. Ылаңгыя Ак-Туругда Ленин аттыг колхозтуң тараажылары (колхоз даргазы Топтуг-оол, парторганизация секретари Аспан-оол) ажаап алыышкыны сентябрь 30-ниң бетинде доозар бис деп хүлээлге алгаш, ол-ла хуусаазында бүрүн күүсеткен.

Тус-тус колхозчуларның алгылаан бот-хүлээлгелери база бедик түннелдерин берип турар. Чижээ, шөл бригадазының кывар-чаар үүл сөөртүкчүзү эш Доткан-оол ажыл нормазын хүн санында 113 хуудан эвээш эвес күүседир болуп хүлээлге алгаш, үргүлчү 150 хуу чедир күүседип келген. База тараа арыглакчылары эштер Тамбаа, Көк-оол олар үлүг норманы хүн-бүрү 120 хуудан куду эвес күүседир бис деп хүлээнгеш, үргүлчү 150 хуу чедир күүседип келгеннер.

МТС-тиң ол колхозка ажылдап берип турган комбайнёру П. Воробьев «Сталинец-6» деп комбайн-биле хүнде ажыл нормазын 200-тен эвээш эвес күүседир болуп хүлээлге алгаш, кезилге доозулгуже чедир үргүлчү 225 хуу күүседип келген. Оон эжи тракторист эш Куселёв база-ла ындыг хүлээлге алгаш, оозун үргүлчү ажыр күүседип келген.

ССРЭ-де социализмниң экономнуг айтырыгларының дугайында эш И. В. Сталинның чаа ажылы

«Большевик» журналдың чаа үнгөн он сес дугаарында эш Сталинның мындыг ажылы парлатынып үнген: «ССРЭ-де социализмниң экономнуг айтырыглары». 1951 чылдың ноябрь дискуссиязы-биле хөлбаштыр экономнуг айтырыглар талазы-биле саналдар. Эш Александр Ильич Ноткинге харыы. Эш Л. Д. Яршенконуң алдагдалдарының дугайында. Эштер А. В. Сининага болгаш В. Г. Венжерге харыы.

ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың киржикчилери

Солагай талазындан оң талазынче: Элегестиң хөмүр даш уургайының шахтёру **Булатов**, Кызылдың автотранспорт конторазының слесарь-моторизи **Сорокин**, «Главкинопрокаттың» область конторазының улуг септекчи-эптекчизи **Селезнёва**, «РККА-ның 25 чыл ою» совхозтуң сураглыг кадарчызы **Мундукай**, Кызылдың мебель фабриказының чазаныкчызы **Данзынай**.

Хоорайның партия чырыдыышкынының четкизинде кичээлдер эгелээн

Октябрь 1-де Кызыл хоорайның партия чырыдыышкынының четкизинге кичээлдер эгелээн. ВКП (б) төөгүзүн өөренир талазы-биле кол хевирниң 72 бөлгүмнери, бедиткен хевирниң 12 бөлгүмнери ажылдаар.

Эш И. В. Сталинның биографиязын өөренир бөлгүмнерде база хөй-хөй коммунистер, комсомолчулар болгаш партия кежигүнү эвес активчилер бар. Марксисчи-ленинчи теорияны 300 ажыг кижи бот-кичээл-биле өөренир. Бо чылын хоорайда политиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринде шупту 3000 ажыг кижи хаара туттунган.

Кичээлдерниң бир дугаар хүннеринде ВКП(б)-ниң XIX съездизинге материалдарны бүгү дыннакчыларга пропагандистер ханызы-биле өөредип турар.

Бир дугаар кичээлдерге партия хооркомунуң болгаш обкомунуң ажылдакчылары база даалгалыг тускай төлээлер барып олурушкулаан. Боттарының кичээлдерин Кызылдың автотранспорт конторазының, алгы заводунуң, аъш-чем комбинадының, күрүне банкызының область конторазының, облононуң, горпонуң партия организацияларының чанында бөлгүмнер эң эки организастыг болгаш бедик идея-теоретиктиг деңнелге эрттиргеннер.

Хоорайларга партия чырыдыышкынының кичээлдерин октябрь 1-де эгелээр дугайында ВКП(б) Төп Комитединиң айтыышкынын областың кадык камгалал килдизиниң, электростанциязының, башкы училищезиниң, дааранылга комбинадының, хоорай Совединиң партия организациялары күүсетпээннер.

Ажылчы чоннарның Кызыл хоорай Совединиң партия организациязы партия чырыдыышкынынга белеткел ажылын безин чорутпааны илерээн.

Партияның Кызыл хооркому бир дугаар хүнде илерээн четпестерни моон соңгаар уламчылатпазының талазы-биле шыңгыы хемчегларни ап турар.

Баштайгы кичээл

Күрүне банкызының Тыва область эргелелиниң партия организациязының чанында ВКП(б) төөгүзүнүң допчу курзун өөренир бөлгүмнүң ийиги чылының өөредилгези октябрь 1-де айыткан шагында организастыг эгелээн.

Бөлгүмнү башкылап турар коммунист эш Л. В. Кузнецова болза, хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг пропагандист. 1951 — 1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң беш дугаар беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездизиниң директиваларының төлевилелин бөлгүмнүң дыннакчыларына ол өөреткен.

Эш Кузнецова бо бөлгүмнүң дыннакчыларының политиктиг өөредилгезин бирги чылда база удуртуп эрткен. Бөлгүм өөредилге чылын чедиишкинниг дооскан. Дыннакчылар чаңчыккан чурум ёзугаар ооң беседаларын база-ла улуг сонуургал-биле дыннап эгелээн. Чаа беш чыл планының төлегилели болза, бистиң Төрээн чуртувустуң хөгжүлдезиниң кайгамчыктыг перспективаларын ажыткан дугайын эш Кузнецова бөдүүн болгаш тода билдингири-биле чугаалап эгелээн.

— Бистиң большевик партиявыс, ажылчы чоннуң ынак башкызы болгаш баштынчызы эш Иосиф Виссарионович Сталин болза, бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын быжыглаар, ажылчы чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер дугайында канчаардаа аажок улуг сагыш салып турар —деп эш Кузнецова чугаалаан.

— Ол дугайы съездиниң директиваларының төлевилелинде илергейлетинип турарын тодаргай өөренип көрээли—деп ол чугаалааш, улуг перспективаларның саннарын, чижектерин дыннакчыларга көргүзүп, ооң күүселдезиниң түңнелинде бистиң Төрээн чуртувус кандыг улуг хөгжүлделиг болурун ол бодунуң дириг беседазы-биле бадыткап көргүзүп турган. Маңаа холбаштыр Тыва областың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезиниң перспективаларын дыннакчыларга ооң чугаалааны солун болган. Сөөлүнде ол бодунуң беседазын дончу түңнеп чугаалаан.

Кичээл бүрүзү шак ынчаар билдингир болгаш бедик идеялыг деңнелге эрттер ужурлуг. Эш Кузнецова бо өөредилге чылын база чедиишкинниг эрттирер дугайында, ынчангаш дыннакчы кижи бүрүзүнүң талазындан кандыг негелделерни сагып боттандырар ужурлугул дээр дугайында бодунуң күзелин илереткен.

Дыннакчылар болза, өөредилгениң баштайгы хүнүнден эгелээш-ле өөренген материалдарның конспектилерин эки кылырын, кичээл бүрүзүнге үзүктелиишкин чокка кээп турарын, беседаларга идепкейлиг киржип турарын ол эге кичээлге хүлээнгеннер.

В. ТКАЧЕВ.

Кызыл хоорайның Ажылчын кудумчузунда чаңгыс квартиралыг чурттарга бажыңнарының тудуглары.

Чуруу **А. Ермолаевтии.**

Тудугжуларның бригадалары

Тудугжулар боттарының кылып бүдүрген ажылы эн-не көскү түңнелдиг болурга, олар оозунга чоргаарланыр эргелиглер. Бистиң областың төву Кызыл хоорай чаа-чаа тудуглар-биле чаагайжып турарынга чурттакчы чон өөрүшкү-биле хоорайынга ынакшып турар. Ындыг улуг тудугларның бирээзи болза, Кызылдың башкы институдунуң тудуу болур. Ол тудугну чаа өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда ажыглалга киирер деп чугула сорулга тудугжуларның мурнунга турган. Ол чугула сорулганы тудугжулар күүседип шыдааннар.

Институт тудуунга ажылдап турган бызаңчылар, штукатурщиктерниң ийи бригадалары, база будукчуларның үш бригадалары боттарының хүлээлгезин эки күүсеткеннер.

Тудугжуларның бригадалары боттарының аразынга социалистиг чарыш-биле ажылдап тургаш, үлүгнормазын 150—200 хуу күүседип турганнар. Бызаңчылар бригадазы тудугнуң шалазын салырын июль айның төнчүзүнде эки шынарлыг дооскаш, өске ажылдарның шапкын темпи-биле калбарыышкынынга чугула үүлдү тургузуп берген. Ол бригадада бызаңчылар Угдежеков, Солодовников, Яковлев, Петров, Левин олар эң эки ажылдааннар.

Ол ышкаш штукатурщиктерниң бригадалары база эки ажылдааннар. Эң ылаңгыя эш Пичугинага удуртурган бригада бедик көргүзүглүг болган. Эш Пичугина бодунуң үш өөреникчилерин 3—4-кү чергениң мастерлери кылдыр өөреткен. Өөреникчилерни мергежилдиг ажылчыннар кылдыр өөредир талазы-биле эштер Цуканов, Житков, Бущуев олар база эки ажылдап, алаэн ажылчыннарны мастерлер чедир өөреткеннер.

Башкы училищезиниң улуг тудуу ам дооступ турар. Ол бажың улуг Ленининиң ады-биле адатынган Кызыл хоорайның төп кудумчузунда бедип үнген.

Б. БАЙЫР-ООЛ,
Тудугнуң башкарыкчызы.

Кызылдың ыяш заводунда

Кызылдың ыяш заводунуң ажылчын, албан-хаакчыттарының ортузунга областың дөрткү партия конференциязының шиитпирин чедиишкинниг күүседир дээш калбартып чоруткан социалистиг чарыштың чалгыы улам күштелген болгаш коллективтиң кежигүннери чаа күжениишкиннер-биле ажылдап турарлар.

Ооң түңелинде эш Усольцевке удуртурган бригада хүнде 36 кубометр чымчак ыяш дилер нормалыг тургаш, сентябрь 30-де 70 кубометр чедирип, нормазын ниитизи-биле 194 хуу күүсеткен. Ол хүннүң шалыпчылары Потылицын, Кокорин, Щадрин, Соян, Беленков, Ноговицын олар стахановчулар болганнар.

Партияның XIX дугаар съездизинге чедиишкинниг ужуражыр дээш эки ажылдап турар кижилерни хана солунга доктаамал илередип бижип турар.

Х. КОЖАН-ООЛ.

Бии-Хем районда дүжүт ажаап алыышкыны

Бии-Хем районнуң колхозтары дүжүттү ортумаа-биле гектар шөл бүрүзүнден 20-25 центнер, а чамдык шөлдерден 30 центнер чедир ажаап ап турар.

Туранда «Красный пахарь» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары болгаш механизаторлары күрүнеге тараа дужаарының планын, районга бир дугаарында, сентябрьниң 20-де 100,4 хуу күүсеткен болгаш МТС-тиң ажылдаанынга натура төлевириниң дужаалгазын үргүлчүлеп турар.

Ол ышкаш Үстүү-Тарлагда улгатыр катыштырган Ленин аттыг колхоз (даргазы эш Мактар, парторганизациязының секретари эш Береговой) дүжүт ажаалгазын база-ла багай эвес чорудуп турар.

Ол колхозтарда ажылдап турар комбайнёрлар эштер Г. Буряк, А. Иванов болгаш өскелер-даа ушкан тарааларны чаңгыс талалап кезип тургаш, 13—15 га чедир кестирип турарлар.

Ындыг болза-даа районда дүжүт ажаап алыышкыны ниитизи-биле дыка оожум чоруп турар. Колхозчу ховуларда тарааларның үштүн бир кезиин безин ажаап албаан ийикпе азы сентябрьның 25-ке чедир тараанын үгле 25,9 хуузун ажаап алган.

Дүжүт адаап алыышкынын сентябрь 25-ке чедир «Кызыл сылдыс» колхоз 16,5 хуу, «Искра» 20,8 хуу, Кочетов аттыг колхоз 23,7 хуу күүседип, районда эн-не хожудап чоруп турарлар.

«Кызыл сылдыс», «Искра» колхозтарның тараа шөлдеринде ажылдап турар колхозчулары ажылга эртен кончуг орайтап үнгеш, кежээ эрте ажылын соксадып турарындан ында ажаап алыышкын улуу-биле хожудап, хүн нормазы күүсетинмейн турар.

Ылаңгыя «Кызыл сылдыс» колхозта ажаап алыышкын онза кошкак. Колхоз баштаар чериниң даргазы эш Айыжы колхозчуларны ажаап алыышкынче бүрүн мобилизастаарының орнунга, канцеляржы болуп, тараа шөлдеринче үнмейн турар болгаш колхозчуларга каржы хажагай чоруктары бар.

«Кызыл сылдыс» колхозта ажаап алыышкын биле тараа кезер 4 машиналарның үгле 2-зи ажылдап турар. Хол хадыыры-биле кезерин организаставаан. Тараа кургадыр бөдүүн херекселдериниң күжүн долузу-биле ажыглавайн турар. Колхоз баштаар чери кижи күжү чедишпес деп район организацияларындан дузаламчы дилеп турар хирезинде, дузалажыр кижилер чорудуп бээрге, оларның күжүн бүрүн ажыглавайн турар.

Районнуң чамдык колхозтарының баштаар черлери МТС-тиң комбайннарынга болгаш район төвүнүң албан организация черлериниң коллективтериниң дузаламчызынга идегеп алгаш, боттарының эргезинде бар күштерни, база аргаларны ажыглавас чоруктар бар.

МТС-тиң, совхозтуң дирекция черлериниң, колхозтар удуртукчуларының буруузу-биле дыка хөй комбайн агрегаттары улуг үзүктелиишкин-биле ажылдап, үргүлчү ажыл чок, анаа турар чоруктарга таваржып турарлар.

Дүжүт ажаап алыышкынында кол четпестериниң бирээзи—күш-ажылды колхозтарда багай организастап турарында болур. Чижээ, «Искра» артельдиң удуртукчулары хову турлагларда ажылдап турар тараажылар ортузунга барбайн, колхозчуларның күш-ажылын чөп баштавайн турар.

Районнуң колхозтарының тараа шөлдеринде тараанын чидириглери-биле демисел дыка кошкак. Эң ылаңгыя «Искра», Кочетов аттыг, «Тиилелге» колхозтарның шөлдеринде тараанын чидириглери хөй. Ында сноп баглакчыларын хол дырбааштары-биле хандырбаан.

Районнуң дүжүт ажаап алыышкынында бар турар улуг четпестерни доп-дораан чайладып үзүткааш, дүжүт ажаап алыышкының чоокку хүннерде шалыпкын доозары районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынын соңгаарладып болбас улуг сорулгазы деп чүвени база катап сактып алыр херек.

М. КАВАА-САРЫГ.

Ажаап алыышкынче кичээнгей салбаанындан

Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүүнде «РККА 25 чыл ою» совхоз малды эки шыктыг чем үүлү-биле хандырар дээш, эрткен чазын көк турда кезер суланы тараан. Суланың үнүжү эки болган.

Суланы көк турда кезеринче чоруур үезинде эгелеп кирзе-даа, кескен суланы ол дораан ажаап алырынче кичээнгейни угландырбаан. Ооң уламындан 120 ажыг гектар черде кескен көк сула ол черинге чадаң хевээр ийи ай чыгыы чыткан. Ажаап алыышкынны организастыг эвес чорутканының ужурундан кестинген көк сула өл-чаъска таваржып, кескен черинге үр үеде чыткаындан шуут кургай берген.

Эки чемиштиг шынарын оскунуп, карарып баксыраан ол суланың чижи чок, анаа саван апарган.

Ажылдың мындыг четпес түңнелин совхозтуң дирекция черинден маңаа үргүлчү чаъс болуп турган деп тайылбырлап турары чөптүг эвес чылдагаан болур.

Ынчангаш ам сорулга болза, хөпээнгетинген суланы сараатта-рынче кичээгейни салып, ол ажылды кыска хуусаада доозар дээш ажылдааары болур.

А. ШИРИН-ООЛ.

НИИТИНИҢ БҮДҮРҮЛГЕ ЧЕПСЭЭ—КОЛХОЗТАРНЫҢ БАЙЛААНЫҢ ҮНДЕЗИНИ

Колхоз тургузуу бодунуң күчүлүг күжүн, чайгылыш чок көдүрлүүшкүнге болгаш хөгжүлдеге төттүнмес аргалыын бүгү делегейниң мурнунга көргүзүп турар. Колхозчу тургузугнуң амыдыралчы чоруун, ооң ажыл-агыйының социалистиг хөгжүлде-биле бүрүн дүгжүп турарын бистиң ниитилеливистиң амыдыралы боду-ла көргүзүп турар.

Сөөлгү беш чылдың дургузунда Тываның колхозтарының тарылгазының шөлү 3 катап, малының баш саны 5 катап өскен. Колхозтарның кол фондулары үш чартык катап өскен болгаш акша орулгазы 2,5 катап көвүдээн. Күш-ажылчы аратар колхозчу тургузугнуң орууунче кирген болгаш оларның 86,3 хуузу колхозтарда катыжып кирген.

Көдээ ажыл-агыйда техниканы ажыглалы өзүп турар. 1951 чылда хову ажылдарының 92 хуузу механизастатынган, а бо чылын тараа культурларының 80 хуузу комбайн-биле ажаап алдынар. Колхозтарны улгатыр катыштырганының түңнелинде ниитиниң ажыл-агыйы улам быжыккан болгаш аңаа механизацияны калбаа-биле ажыглаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Колхозтарның бүдүрүп турары көдээ ажыл-агый продуктулары соксаал чокка өзүп турар, оларның бүдүрүлге чепсээ улам көвүдеп турар болгаш ниитиниң ажыл-агыйын улам ыңай сайзырадырынга хереглетинер чыылдалар көвүдеп турар.

Колхозтар болза, ниитиниң өнчүзүн көвүдеткеш, ооң-биле үүгле бодунуң ниитилештирген ажыл-агыйын быжыглап, колхозтуң орулгазын көвүдедип турар эвес, харын боттарының колхозчуларының материалдыг чаагайжылының чайгылыш чок өзүлдезин хандырып турар. Колхозтуң орулгазы бедик болган тудум, колхозтуң байлаа хөй болган тудум, колхозчуларның боттарының амыдыралы бай-шыырак болгаш культурлуг болур.

Колхозтарның ниити байлаан бүгү тала-биле көвүдедир, оларның хуваатынмас фондуларының өзүлдезин улгатырар сорулга ВКП(б)-ниң XIX съездизиниң директиваларының төлевилелинде колхоз тургузуунуң чугула болгаш кол сорулгазының бирээзи кылдыр салдынган.

Ниитиниң ажыл-агыйының болгаш өнчүзүнүң өзүлдези, үүнүн-даа мурнунда хуваатынмас фондунуң өзүлдезинден хамааржыр. Хуваатынмас фонд болза, колдуунда акша орулгазындан чыл бүрүде шилчидип турар хуулардан, а ол ышкаш колхозчуларның киреринин дадывырындан болгаш ниитилештирген өнчүден, база үндүр саткан үүлдериниң өртээнден тургустунар. Колхозчуларның ниитилештирген өнчүзүнүң үнези болгаш киреринин дадывыры Тываның колхозтарының амгы хуваатынмас фондуларының ниити түүнүнүң 2,5 хуузундан көвүдевейн турар. Хуваатынмас фондунуң өске түңнери болза, колхозчуларның катышкан күш-ажылының болгаш чыылданы шын ажыглаанының түңнелинде тывылган.

«Колхозтарның капитал салыышкының, бир дугаар ээлчегде, ниитиниң ажыл-агыйының хөгжүлдезинче — ажыл-агый тудугларының, мал кажааларының, сугарылга болгаш кургадылга бугаларының, суг шыгжамырларының тудуунче, черниң тен-хараганын аштаарынче, колхозтарның электростанцияларының болгаш оларның ниити ажыл-агыйын сайзырадырынга болгаш колхозтарның база колхозчуларның орулгаларын улгатырарынга эргежок чугула өске-даа чепсектериниң тудуушкунунче угландырар чорукту хандырарын» ВКП(б)-ниң XIX съездизиниң директиваларының төлевилели негеп турар.

Акша орулгаларын көвүдедип тургаш, ооң шилчидер түү-биле хуваатынмас фондуну өстүрер чорук онза ужур-дузалыг. Хуваатынмас фондуже колхозтуң шилчидип турар хуузунуң түүү улуг болган тудум, машиналарны, чепсек херекселдерни, малдарны садып алырынга колхозтуң аргалыы улам улуг болур. Капитал салыышкынга акша орулгазындан шилчилгениң нормазы көдээ ажыл-агый Уставында көрдүнген. Акша орулгаларындан шилчилгениң Уставта көрдүнген хемчээ хуваатынмас фондунуң дүрген өзүлдезин хандырып турарын болгаш бодунуң хөренгизи-биле улуг капитал чарылганы кылып болур арганы берип турарын Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозунуң болгаш Бии-Хем районнуң Кочетов аттыг колхозунуң дуржулгалары көргүскен.

Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозу сөөлгү чылдарда эки уксаалыг малдарны садып алырынга, электростанцияның болгаш ийи дугааргы дээрбениң тудуунга хуваатынмас фондудан улуг түүннерин киирип шыдаан. Ол колхозта бүдүрүлгениң кол чепсээ дүрген өзүп, техника-биле чепсегленип, күштелип турар. Бир эвес 1950 чылда 1 га тарылгага 520 рубль түүнүг кол чепсеглел онаажып турган болза, 1951 чылда тарылга шөлү 12 хуу, өскедаа 1 га тарылгага 545 рубль түүнүг кол чепсеглел онаажып турар.

Күш-ажыл кылып шыдаар кижилериниң саны, ажылдап кылып турар черинин хемчээ бир дөмей болза-даа, кол чепсеглелдериниң болгаш колхозчуларның амыдыралының талазы-биле бот-боттарындан дыка ылгалдыг колхозтар бар. Бир эвес, Чөөн Хемчик районнуң «Искра» колхозун ап көөр болза, ол колхозтуң тарылгазының шөлү 809 га, а кол чепсээ 170421 рубль түүнүг болуп турар. Мынчангаш, 1 га тарылгага 210 рубль түүнүг кол чепсек онаажыр. Ол колхоз 1951 чылда 77058 рубль түүнүг орулганы ап, трудоденьге 2,4 килограмм тарааны болгаш акша-биле 34 копеекти берген. Ынчаарга Каа-Хем районда «Октябрь 14 чыл ою» колхоз 712 га тарылгалыг болза даа, ында 1 га тарылга бүрүзүнге 517 рубль түүнүг кол чепсек онаажып турар. 1951 чылда ол колхозтуң орулгазы 253695 рубль болган, ынчаарга колхозчуларның ажылдап алганы бир трудоденьге 3 килограмм тарааны, акша-биле 2,63 рубльди берген. Ол колхоз чер ажылындан 93382 рубль, мал ажыл-агыйындан 88918 рубль орулганы алган, артканын дузалаар ажыл-агыйдан алган. «Октябрь 14 чыл ою» колхозта сайзырангай тараа болгаш мал ажылындан аңгыда дузалаар ажыл-агыйлар бар дээрзи моон көстүр-дүр. Ол хөй адырлыг ажыл-агыйлар бүдүрүлгениң кол чепсээ-биле эки хандыртынган. Мынчангаш түңнел мындыг—кайда-ла бир га черге болгаш күш-ажылы кылып шыдаар бир кижиге ниитиниң бүдүрүлге чепсээниң онаажыр хуузунуң деңнели бедик болган тудум-на, ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, ажыл-агыйның орулгалыы улам бедик болур.

ВКП(б)-ниң XIX съездизиниң директиваларының төлевилелинде мал ажылын сайзырадырының хереэнче улуг кичээнгей салдынган. 1952 чылда мыйыстыг бода малдың баш санын 20 хуу, хойну 44 хуу, хаванны 57 хуу өстүрер чаа улуг сорулгалар Тываның малчыннарының мурнунда салдынган. Малдың чаш төлүн четче камгалап алырының болгаш колхозчулардан артыкшылыг малдарны садып алырының аргазы-биле малдың баш санын өстүрер апаар. Мынчангаш колхозтарның хуваатынмас фондуларының составынга мал өзүлдезинден шилчилгениң хуузу чыл бүрүде улгадыр.

Малды шынар талазы-биле эки-жидеринге эки уксаалыг малдарны садып алыр хөренгини көвүдедип турар. Колхозтар үүгле 1952 чылда мал садып алырынга бир миллион ажыг хөренгини чарыгдаарлар. Ындыг болза даа, Бай-Тайга районнуң «Тээли» колхозу ышкаш, эки уксаалыг малдар садып алырынга эвээш акшаны тускайлап үзүп, мал садып алырынга күрүнеден чээли ап турар колхозтар бар. «Революция чалбыыжы» колхоз 1951 чылда малдар садып алырынга 10704 рубльди үндүрген болза, 1952 чылда ол чарылганың түүнү элээн улгатырган. Хуваатынмас фондуну улгатырарының база бир чугула үнер дөзү болза, тудугга болгаш колхозтарның боттарының хереглелинге ажыглаары-биле белеткеп алган бүдүрүлге чепсээнге чыылдалары болур.

Мал кажааларының болгаш бүдүрүлге тудугларының тудуунга шилчилге чыл-чылда өзүп турар. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу чуртталга бажыңнарының болгаш ажыл-агый тудугларының чыл планын август айда-ла күүседип алган.

Дарганнаар черлер, дээрбелер өске-даа дузалаар ажыл-агыйлар амдаа колхозтарның шуптузунда эвес. Ол чорук кол хөренгилериниң чыылдазын саададып турар болгаш боттарының күжү-биле кылып ап болур үүлдерни садып алырынга хөренгини үндүрер ужурга таваржып турар.

1950 чылда колхозтарны улгатыр катыштырган чорук болза, колхозтуң бүдүрүлге чепсээн көвүдедиринге, оларны шынар талазы-биле чаартып болбаазырадырынга таарымчалыг аргаларны берген. Улуг болгаш хөй адырлыг ажыл-агыйның артык күчүзүн ажыглавышаан, МТС-тиң талазындан өзүп турар дузаламчыга даянгаш, колхозтар чаа беш чылда көдээ ажыл-агыйның хөй санныг продукциязын берип шыдаар.

Колхоз бүрүзүнүң чыл бүрүде капитал салыышкынынга чарыгдалдары чүс-чүс муң рубль улгадыр. Ол түң үүгле 1952 чылда безин 2 катап улгадыр. Ынчангаш ол хөренгини чөптүү-биле ажыглаарының сорулгазы моон үнүп кээр. «Үүгле чангыс чыылда-биле херек доозулбас болгаш дооступ-даа шыдавас. Улустуң байлаанын чаңгыс-даа көпее халас барбазын дээш чыгдынган курлавырны бодамчалыы-биле, планныы-биле чарыгдап билири база херек»—деп эш Сталин өөредип турар. Чыылданы канчаар чарыырын, бирги ээлчегде кандыг чарылгаларны кылырынче бистиң колхозтарывыс ам-даа эвээш кичээнгейни салып турар. Чамдык колхозтар колхоз бүдүрүлгезинге кылып ап болур үүрмек херекселдерни садып алырынга, ол ышкаш ажылчыннар, эң ылаңгыя чолаачылар хөлезилеп алырынга улуг түүнү чарыгдап турар, а боттарының кижилерин өөретпейн турар. Барыын-Хемчик районнуң «Тиилелге» колхозу куш кажаазының тудуун эгелээш, анаа улуг түүнүү салган, а ынчалза-даа техниктиг төлевилел чогундан ара соксап каан. Мынчаңгаш, капитал салыышкынның ажыктыг болурун хандырар сорулга-биле ооң ажыглалының дугайын колхозчулар баш удур таарыштырып, хуваатынмас фондудан чарылганы үүгле ниитиниң ажыл-агыйынга эргежок чугула үүлдерге үндүрер ужурлуг.

Чыгдынган курлавырларны шын болгаш камналгалыг ажыглаар чорук көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң темпилерин дүргедедиринге, продуктунуң элбекшилин тургузарынга болгаш бистиң күрүневистиң экономнуг күчүзүн быжыглаарынга чугула салыышкын болур.

В. СОКОЛОВ.

МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ФИЛОСОФИЯНЫ ӨӨРЕНИП ТУРАРЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

Материяның баштайгы чүүл, медерелдиң соңнайгы чүүл болуп турары

1.

Марксисчи-ленинчи партиянның мировоззрениези—диалектиктиг болгаш төөгү материализми—болза, делегейни билип алырының, ниитилелди болгаш бойдусту ажылчы чоннарның эрге-ажык сонуургалдарынга таарыштыр чаартып эде тургузар талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулганың философчу карачаңгыс эртемниг үндезини болур. Диалектиктиг болгаш төөгү материализминиң күжү үдел дээрге, херек кырында боттуг үүлдүн шын илередилгезин ооң берип турарында, идеалистиг шажынчы болгаш өске кандыг-даа хоозун хуурмак бодалдарга ооң эптеш чогунда болур.

Марксисчи философия материализминиң ийиги кол демдээн тодаргайлап көргүспүшаан, И. В. Сталин шак мынчаар бижээн.

«Херек кырында чүгле бистиң медереливис туруп турар, материалдыг өртемчей, амыдырал, бойдус чүгле бистиң медереливисте, бодалдарывыста, билиглеривисте туруп турар дээр идеализмге удурланыштыр,—марксисчи философия материализми болза, материя, бойдус, амыдырал медерелден дашкаар болгаш аңаа хамаарышпайн турар объективтиг боттуг үүл болур, материя баштайгы үүл болур, чүге дээрге ол, миннинишкиннерниң, бодалдарның, медерелдиң үнер дөзу болуп турар, ынчаарга медерел болза, соңнайгы, уламчылал үүл болур, чүге дээрге, ол болза, материяның көрүнчүктелиишкини, амыдыралдың көрүнчүктелиишкини болур, угаан-бодал дээрге, бодунуң хөгжүлдезинге болбаазыралдың бедик чадазында четкен материяның продуктузу болур, чүге дээрге—мээниң продуктузу, ынчаарга мээ дээрге—угаан-бодалдың органы болур, мооң ужурунда каржы алдагдалга дүжерин күзевес болза, угаан-бодалды материядан аңгылап болбас» (Ленинизмнин айтырыглары, 11-ги үндүргени, арын 609, тыва дылдаазы).

Марксисчи-ленинчи мировоззрение болза, өртемчейниң иштики утказының дугайында, материяга медерелдиң хамаарылгазының дугайында, бойдустун, ниитилелдиң болгаш угаан-бодалганың ниити дүрүмнериниң дугайында, бойдустуң болгаш ниитилелдиң хөгжүлдезинин үнер дөстериниң дугайында, билип алырының аргазының дугайында айтырыгларга шын, өртемге үндезилетинген харыыларны берип турар. Ынчаарга хамыктың мурнунда философияның кол, үндезин айтырыы—амыдыралга угаан-бодалдың, материяга медерелдиң хамаарылгазының дугайында айтырыгга эртемниг, бүгү тала-биле үндезин барымдаалыг харыыны берип турар. «Баштайгы үүл кылдыр бойдусту, материяны, физиктиг чүвени, даштыкы өртемчейни алыр бе,—ынчангаш медерелди, сагыш-сеткилди, миннинишкинни... психиктиг үүлдү болгаш өскедаа ындыг үүлдерни соңнайгы үүл кылдыр санаар бе—деп философтарны **ийи улуг лагерьлерге** чарарын херек кырында үргүлчүлеп турар шак ол үндезин айтырыг бодур»—деп Ленин өөреткен. (Чогаалдар, том 14, арын 321).

Философияның кол айтырыынга кандыг харыыны бээринден, материяның болгаш медерелдиң кайызын баштайгы үүл кылдыр алырындан хамаарыштыр бүгү философ өөредиглери материализм болгаш идеализм деп удурланышкак, эптешпес ийи лагерьге чарлып турар.

Идеалистиг мировоззрение болза, делегей дугайында шын эвес, меге билиишкин болуп турар. Субъективтиг-даа идеализм, объективтиг-даа идеализм, идеализм-биле төрелдешкек чүзүн-баазын чүдүлгениң шажыны-даа делегейниң үндезин дөзүн медерел, бодал деп: азы аңгы-бир субъектинин, амы-хуу кижиниң медерели (субъективтиг идеализм), азы кандыг-бир «Өртемчей сүнезини», «абсолюттуг идея» болуп илерээр (объективтиг идеализм), азы бурган болуп илерээр (шажын) хоозун куруг, үүнден-даа эрткен медерел—деп шак ынчаар санап турар. Эртемге болгаш кижи-төрелгетен амыдыралының бүгү практиказынга чөрүштүр идеализм болза, материяны, бойдусту сүнезин, медерел, бодал төрээн азы тургузуп бодараткан деп бадыткаарын оралдажып турар.

Эртемге болгаш кижи төрелгетен амыдыралының бүгү практиказынга бүрүн дүүштүр марксисчи философия материализми болза, делегейниң үндезин дөзүн материя, бойдус деп, материяны, бойдусту баштайгы үүл, ынчаарга медерелди соңнайгы үүл, материядан хамаарышкак кылдыр бадыткап, бүгү талазы-биле көргүзүп турар. Материя кезээде туруп келген болгаш кезээде туруп турар болур. Ынчаарга медерел, бодал болза, материядан ооң хөгжүлдезиниң тускай тода чадазында кээп төрүтүнген.

Философияның кол айтырыынга харыы болза, философчу кандыг-даа өөредигниң иштики утказын танып билип алырынга, кандыг-даа угаан-бодалчы кижиниң азы эртемденниң философия талазы-биле үзелдерин анализтээринге болгаш үнелеп көөрүнге шиитпирлиг ужур-дузалыг. Амгы үеним буржуаз философиязында хөй-хөй агымнар, школалар болгаш школажыгаштар бар. Каруузразында амы-хуузында чаннаар чорук буржуаз идеологияда сиңниккен. Эрги философчу өөредигге чаңгыс запятая демдек безин немепкен кандыг-даа буржуаз философ болза, чаа номналды «тургустум», философияда чаа школаны «үндезилеттим» деп санатына бээр болгаш «бодунуң» номналынга чаа ат тыпсырын оралдажыр. Эмпириокритицизм, эмпириомонизм, прагматизм болгаш өске-даа ол чижектиг «измнер» шак ынчаар тывылгылаан.

В. И. Ленинниң өөредип турары болза, философчу өөредиглерни анализтээрде философияның кол айтырыын, амыдыралга бодалдың хамаарылгазының дугайында айтырыгны кайы-даа бол философия школазы канчаар харыылап турарыл, материяның болгаш медерелдиң кайызын ол баштайгы үүл кылдыр санаарыл дээрзин барымдаалаза чогуур.

Бир эвес буржуаз философия бодун ажыы-биле идеалистиг деп адап чораан болза, бир эвес ол бодунуң аңгы талазы-биле, реакциялыг, дарлакчы, мөлчүкчү ужур-утказын шуут-ла чарлап чораан болза, ол философия эртемниг идеологиядан, марксизм-ленинизмден ажылчы чоннарның угаан-медерелин оспаксырадып хажыдар кол ролюн күүседип шыдавас турган ийик. Херек кырында, бир эвес буржуаз идеологтар боттарының философиязының реакциялыг, буржуазчы шинчизин ажыы-биле миннип чораан болза, массалар олардан болгаш олларның өөредиглеринден дораан-на оспаксырап чайлай бээр ийик.

Ооң ужурунда мөлчүкчү аңгыларның идеологтары боттарының философиязының партийжи чоруун болганчок-ла хүлээвестеп, ону «ниити кижи-төрелгетеннин», «аңгыдан дашкаар» «партиядан дашкаар» кылдыр санап, ону бар-ла шаа-биле дозулап чаап, ооң реакциялыг, идеалистиг утка-шынарын чажырып турарлар. Боттарының эртемге удур философиязын «эмпириомонизм», «позитивизм», «прагматизм», «критиктиг реализм», «семантиктиг философия» дээн ышкаш эртем янзылыг сөстер-биле чарыжып дуглавышаан, олар ирик-дүдүк идеалистиг бараанын эки шынарлыг чүве кылдыр көргүзер, массаларга идегелдиг кылдыр көстүрүнче шургуур, оларны мегелээр, боттарының соо-биле эдертир, капиталистиг дарлалдан боттарын хостаары дээш революстуг демиселинден оларны оспаксырадыр деп оралдажыксаарлар.

Кореяже араатанзыг, дээрбечи дайынны чорударда, Катышкан Нацияларның Организациязының тугун америк-англи империализмниң чыпшыр туттунуп турары дег, реакциялыг буржуаз, ылангыя америк-англи, философия эртемниң тугун хоозун ёзу-биле чыпшыр туттунуп турар. Бодунуң ядамык чакпазын алдын-доос чүү-биле сураглыг басняда каастап чораан каарган дег, амгы үеним буржуаз америк-англи философиязы бодунуң реакциялыг иштики утказын, эргии угаанын эртемден дөзээлеп алган сөстер-биле чажырып чаарын оралдажып турар.

Буржуаз философияны, ооң бүгү кояргак агыышкыннарын болгаш школаларын канчаар сойгалап илеретсе чогуурул дег чүвениң, философия болгаш социология агымнарының идея талазы биле ёзулуг утка-шынарын, аңгы болгаш партия талазы-биле ролюн канчаар илередип чанагаштаза чогуурул деп чүвениң кайгамчыктыг үлегер-чижээн бодунуң «Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп номунда В. И. Ленин көргүскен.

Дыка хөй буржуаз идеологтар философияның кол айтырыын өске, ийиги чергениң айтырыглары-биле солуурун, ынчангаш материализмниң болгаш идеализмниң удурланчак байдалын дозулап чаап кааптарып, боттарының философиязының идеалистиг утка-шынарын чаглактап дуглаарын оралдажып турарлар. Чижээлээрге, кол айтырыгны хөлегелеп карангылаткаш, бир дугаар черже чылдагаанныг чорук дугайында, билип алыышкын аргазының дугайында айтырыгны идип үндүрүп турарлар болгай.

Чамдык буржуаз философтар болза, материализмге-даа, идеализмге-даа хандывас чүве ышкаш философияга «чаа угланыышкыны» ажыдып алдывыс деп, боттарының өөредиин философчу партиялардан дашкаар, материализмге болгаш идеализмге хамаарышпайн турар дижип ыыткыр шуугаазынныг медеглелдер үндүрүп турганнар. Шак ындыг семээшкинни, чижээ, XIX вектиң ийи дугаар чартыында немец буржуаз философ Мах кылган. Ол болза, материалдыг-даа эвес, идеалдыг-даа эвес, физиктиг-даа эвес, психиктиг-даа эвес дээр «делегей элементилерин» ажытым деп турган. Мах болгаш ооң талалакчылары — махистер (эмпириокритиктер) болза, материализм биле идеализмниң удурланчак байдалы чок болуп дүшкен деп, оларның өөредии—эртемде болган эргилде деп, бүгү-ле чүвелер «делегей элементилериниң мөөнней алдынганы» болур деп бадыткап турганнар.

Материя бе азы медерел бе, кайызын баштайгы үүл болурул дээрзиниң дугайында айтырыгны оюп кааптар хире философчу өөредиг чок болгаш туруп-даа шыдавас деп чүвени Ленин көргүскен. Ол айтырыгга материалистиг азы идеалистиг чүгле ийи харыы туруп болур.—Анаа карачаңгыс шын харыыны материализм берип турар. Ол айтырыгга үш дугаар кандыг-даа харыы чок болгаш туруп-даа шыдавас. Мооң ужурунда философияга үш дугаар лагерь туруп база шыдавас. Философияга үш дугаар угланыышкын тургузар дээр бүгү оралдажыышкыннар болза, идеализмни чажырып чаап алгаш дөгээр дээн оралдажыышкыннар болур.

Материализмни идеализм-биле эптештирер, философияга ийи утка-лыг, чартыкталчак «ортаакы» шугумну тургузар деп оралдажыышкыннар философияның төөгүзүнге каш-даа болгулаан. Дуализм шак ындыг. Дуалистерниң санынга XVII вектиң француз философу Декарт, XVIII вектиң ийи дугаар чартыының немец философу Кант, психофизиктиг параллелизм дижир чүвениң талалакчылары болгаш өске-даа шак ындыглар хамааржыр. Дуалистерниң санап турары болза, бойдус-биле ниитилелдиң хөгжүлдезин идеалдыг болгаш материалдыг болуушкуннарның аразында үзүлбес демисел кылдыр көрүп, бот-боттарын херекке алышпайн, бот-боттарының аразынга үргүлчүнүң демиселин кылдыр көрүп, материя биле медерел, бойдус биле сүнезин деп тускайлаң ийи үндезин эгелер, аңгы-аңгы ийи иштики уткалар азы күштер делегейниң үндезининде турар. Дуализмниң үзел-бодалын ёзугаар алырга, кижи болза, материалдыг боттуг чүвенин болгаш бүдүштен эрткен «сүнезининиң» чаңгыс аайы, тыныг амытаннар—материяның болгаш материалдыг эвес «амыдырал күжүнүң» төрээн үүлү болур.

Н. Г. Чернышевский безин ол үзел-бодалды шугумчүлээн болгаш кижи дээрге бойдустың кезээ, материалдыг дириг амытан-дыр, ынчангаш бүдүштен арта берген чүү-даа чок деп чүвени көргүскен.

Кандыг-даа идеализмге удур, анаа эптежип хандыыр чорукка удур сыныш чок демиселди диалектиктиг материализм чорудуп турар. Ынчаарга дуализм—идеализмче эптежип хандыышкын, өртемчейни эртемниг материалисчи ёзу-биле шинчилээр чоруктан чайлаашкын, идеализмни камгалаары ол. «Материалистиг теория дуализмни-даа, идеализмни-даа үндезини-биле хүлээвес» деп И. В. Сталин өөредип турар (Чогаалдар, том 1, арын 312).

II.

Марксисчи философия материализми материяга медерелдиң хамаарылгазының дугайында айтырыгның талазы-биле чүгле идеализмге болгаш олче хандыышкынга удур эвес, харын вульгарлыг материализмге база удур демисежип турар. Бир эвес идеалистер материалдыг делегейни угаан-бодал, миннинишкин болгаш идеялар-дыр дижип, материяны медерелге хайылдырып, бойдустуң боттуг болуп туруп турарын хүлээвес болза, вульгарлыг материалистер угаан-бодалды материя-биле дөмей көрүп, медерел-биле материяның аразынга дөмейлел демдээ салып турар-дыр. Олар болза, угаан-бодалды шимчеп, хөгжүп турар материяның шынарларының бирээзи эвес, харын материяның бодунуң хевирлериниң бирээзи кылдыр санап, бодалды материалдыг чүвебиле дөмей көрүп, ону мээниң анаала бир ылгап үндүрүп турар чүвези деп санап турарлар.

Маркс болгаш Энгельс, Ленин болгаш Сталин диалектиктиг материализмни вульгарлыг, бөдүүнчүткен, чударангай материализм-биле холувас деп өөредип турар. Эш Сталинның бижээни болза: «...Медерел амыдыралдың хевири болур дээн бодал болза, медерел бодунуң бүдүжүнден тура-ла демги материя ол деп черле ынча дээни ол эвес, чүгле вульгарлыг-материалистер (чижээ, Бюхнер болгаш Молешот) ыпчаар бодап турарлар, оларның теориялары Маркстың материализминге үндезининден удурланчак болгаш оларны Энгельс чөптүү-биле шугумчүлээн...» (Чогаалдар, том, 1, арын 317).

Диалектиктиг материализмниң санап турары болза, угаан-бодал—бүдүмел эвес болгаш бүдүмелдиң ылгап үндүрген чүвези эвес. Угаан-бодал — бедик сайзырангай организастатынган материяның шынары, мээниң ажыл-чорудулгазы, ол ажыл-чорудулга чүде болуп турарыл дээрге, миннинишкиннерни, сактыышкыннарны, билиишкиннерни дамчыштыр долгандыр туруп турар чүүлдериниң хереллеп көстүп турарында, чүвелериниң, оларның өскерлиишкиннериниң, чүвелериниң бот-боттарындан ниитилелдиң хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар болуп турарының билдинеринде болур.

Угаан-бодал болза, бедик сайзырангай материяның шынары болур, ынчалза-даа ол болза, материя эвес. Угаан-бодал бойдустуң бот-бүдүжүнден ылгалдыг, ол дээрге идеалдыг чорук болур, ынчашгаш ол утка-биле алырга бойдустуң бот-бүдүжүнге удурланчак. Маркстың айытканы болза, идеалдыг чорук дээрге, бажының иштинче солуп олуртунган, ооң иштинде өскерлип хуулган материалдыг үүл болур. Бүдүмел дугайында билиишкин дээрге, чүвениң көрүнчүктелиишкини, овуру-дур, а бүдүмел боду эвес-тир. Чижээ, ыяш, суг, демир деп билиишкиннер идеалдыг, олар чүгле медерелде билдинип турар, ынчаарга ыяш, суг, демир болгаш ооңдаа өске бүдүмелдер материалдыг, медерелден дашкаар туруп турар. Чижээлеп көөрге, кандыг-бир бүдүмел дугайын билип чорууру дээрге ол бүдүмелдиң бары ол черле эвес.

Материяны медерел-биле дөмей көрүп турган идеалистерге болгаш медерелди материя-биле дөмей көрүп турган вульгарлыг материалистерге удурланып, оларны буруу шапышаан, Ленин медерелдиң болгаш материяның удурланчак байдалын демдеглеп турган. Ооң-биле кады Ленин болза, идеалдыг болгаш материалдыг үүлдериниң, угаан-бодалдың шуут-ла кызыгаар чокка шуут удурландыр салыр чоруктуң үндезин барымдаазы чок, ынчангаш олар чаңгыс аай материяның ийи аңгы хевирлери болуп турар.

«Маркстың материализмни ёзугаар медерел болгаш амыдырал, идея болгаш материя—ниитизи-биле чугаалаарга бойдус ийикпе ниитилелдиңнүң ийи аңгы хевирлери болур-дур. Ынчаарга олар боттарын херекке алчып-даа турар база ооң-биле кады чаңгыс ол-ла болуушкун болбайн-даа турарлар. Херек үүдел дизе, бойдустуң болгаш ниитилелдиң хөгжүлдези болуп турда медерелди, тодаргайлаарга бистиң бажывыста болдунуп турар үүвени чогуур материалдыг өскерилге, тодаргайлаарга бистерден дашкаар болдунуп турар чүве мурнап турар,—кайы-бир материалдыг өскерилгениң соонда чогуур идеалдыг өскерилге эрте-даа бол, азы орай-даа бол чайгылыш чок улажыр» деп эш Сталин өөредип турар (Чогаалдар, том 1, арын 317—318).

Кандыг-даа материалдыг чүве болза, утка-шынарның болгаш хевирниң чаңгыс аайы болур. Материалдыг чүвелерден медерелдиң ылгалыр үүлү болза, ооң утка-шынары ооң бодунда эвес, харын оон дашкаар турарында: медерелдиң утка-шынары дээрге долгандыр турар материалдыг, даштыкы делегей болур. «Бир эвес материалдыг таланы, даштыкы байдалдарны, амыдыралды болгаш ол ышкаш өскедаа болуушкуннарны бис утка-шынар деп адаар болзувусса, ынчаарга идеалдыг таланы, медерелди болгаш ол ышкаш өске-даа болуушкуннарны хевир деп адап болур бис» деп эш Сталин айтып турар (Чогаалдары, том 1, арын 316).

Медерел болза, идеалистерниң болгаш шажын талалакчыларының бадыткап турары ышкаш, кандыг-бир шажычы, чажыт, үүден-даа эрткен чүве эвес. Медерел болза, материядан төрүтүнген болгаш ооң шынары болур. Медерел эртемниң шинчилээшкининиң үүлү болуп база болур. Психиктиг ажыл-чорудулганы объективтиг ёзу-биле шинчилеп өөренирниң аргазын орудтуң улуг эртемдени И. П. Павлов ажылдап кылган. Психиктиг болуушкуннар, тодаргайлаарга медерелдиң болуушкуннары болза, баш мээзиниң улуг чартыкталчактарының каъдының функциязы болур дээрзин ол көргүскен.

Бүгү-ле материяны амы-тыныг, чүве дээптерге, билир («даш бозин боданыр») деп санап турар гилозоизмден ылгалдыр диалектиктиг материализм болза, медерел бүгү-ле материяга хамаарышпас деп өөредип турар. Медерел болза, бодунуң хөгжүлдезинде канчаар-даа ажок сайзыралды чедип алган чүгле бедик организастатынган материяга тааржып хамаарышкал Медерел — мээниң ажыл-чорудулгазы.

III.

Бойдус эртемниң болгаш өскедаа эртемнериниң чедиишкиннериге, база кижи төрелгетеннің бүгү практиказынга даянгаш, марксисчи философия материализми материяның баштайгы үүл, медерелдиң соңнайгы үүл болурунуң дугайында үүлдү бүгү тала-биле база буруу шавар аргажок кылдыр үндезилеп бадыткаан.

Медерелден хамаарышпайн туруп турар болганының ужурунда материя баштайгы үүл болур. Материя болза, медерел чокка-даа туруп болур. Медерел болза, материяның илергейленип көрүнчүктелиишкини болур болгаш материядан төрүтүнүп дөстелген үүл болур. «Бистиң миннинишкиннеривис, бистиң медереливис даштыкы делегейниң чүгле **хереллеп көстүрү** болур, хереллеп көстүр чүве чокка хереллеп көстүүшкүн туруп болбас, ынчалза-даа хереллеп көстүр чүве хереллеп көөр чүведен хамаарышпайн туруп турар дээрзин болуу-ла биллингир» деп Ленин бижээн (Чогаалдар, том 14, арын 57).

Медерелдиң, боданыгның үнер дөзү—даштыкы делегей ол. Кижи чүнүн-даа дугайын бодап турар болза, материяның болгаш көстүүшкүннериниң дугайын ооң бодап турары ол болур. Объективтиг, тодаргайлаарга медерелден хамаарышпайн туруп турар боттуг өртемчей болза, медерелдиң үнер дөзү, миннинишкиннериниң, билиишкиннериниң, сактыышкыннарының, боданыгларының чылдагааны болур.

Материя кезээде туруп келген, туруп турар болгаш моон соңгаар-даа мөңгеде турар болган ужурунда база-ла баштайгы үүл болур. Бойдус мөңге. Медерел мөңге эвес. Медерел болза, материяның хөгжүлдезиниң үүгле бедик чадазында бедик организастатынган нерви системалыг, баш мээлиг дириг амытаннар бар болганда ам тыптыр. Мээ—медерелдиң, миннинишкиннериниң, сактыышкыннарының, боданыышкыннарының тыптып келириниң материалдыг үндезини ол.

Бойдус болгаш ниитилел эртемнериниң чедиишкиннеринге даянгаш, диалектиктиг болгаш төөгү материализми болза, медерел, боданыышкын материалдыг делегейниң хөгжүлдезиниң кандыг чадазынга, кандыг байдалдарга тыптып келирил деп чүвени көргүзүп турар. Делегейниң үндезининде медерел, сүнезин чыдып турар дээр, миннинишкиннер болгаш идеялар материядан хамаарылга чокка-ла туруп турар дээр, делегейни идея, медерел, бурган тургускан дээр идеалистиг болгаш шажынчы өөредиглерни В. И. Ленин «Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп номунда үндезини-биле буруу шапкан. Кижиниң тыптырының мурнунда-ла чер туруп турган, кижи бодалды мээниң дузазы-биле кылыр дээр дугайында бойдус эртемниң буруу шаптынмас шынныын Ленин айтып көргүскен.

Кижини бурган бодарадып бүдүрген, кижиниң мага-бодун бурган дой-довурактан бүдүрген болгаш ооң иштинче угаан-сарыылдыг, өлүмчок сүнезинни чаяап тарбыдап киргген дээр хоозун номналдарны болгаш өске-даа шажын суртаалдарын материалистиг мировоззрение буруу шаап турар. Марксисчи философия материализминиң өөредип турары болза, кижиниң угаан сарыылы, боданыышкыны материяның төөгүлүг хөгжүлдезиниң түннели болуп, бойдустуң чаягаар сайзыралыбиле тывылган. Медерел болза, черниң кырынга хөй-хөй миллион чылдарның дургузунда бойдустуң дүрүм ёзугаар диалектиктиг хөгжүлдезиниң аайы-биле болуп тургулаан чорудулгаларның түннели кылдыр тыптып келген.

Медерелдиң тыптып келгениниң дугайында айтырыг болза, амыдыралдың тыптып келгениниң дугайында, амылыг организмнерниң тывылганының болгаш хөгжүлдезиниң дугайында айтырыг-биле сырый холбаалып. Амылыг организмнер, ооң иштинде оларның эң-не нарыны—кижи безин,—онза байдалдыг организастатынган материя ол деп марксисчи философия материализмни өөредип турар. Бодунга чаяатынган хоойлулар ёзугаар, диалектиканың хоойлуларын ёзугаар хөгжүвүшаан, материя болза, сан талазы-биле чоорту өскерлиишкиннерге үндезилээш, шынарның бир байдалындан өске байдалынче шилчиир. Хөгжүлдеринниң чаңгыс аайы, чөрүшкек чүткүлдериниң демиселиниң түннелинде чаа үүлдүн тыптыры болур. Материяның хөгжүлдезинде шынар талазының эң улуг өскерлиишкиннериниң бирээзи болган чүве болза, амылыг эвес, органиктиг эвес материяның органиктиг материяже шилчээни, амыдыралдың тывылганы болур.

Марксисчи философия материализми амыдыралдың бойдус хөгжүлдезинден дашкаар тыптырының дугайында идеализмниң база шажынның өөредиин буруу шаап турар болгаш эртемниң тыпкан материалдарынга үндезилээш, амыдыралды бойдустуң чаягаар хөгжүлдезинден, амылыг эвес бойдустан тыптып келген деп бадыткап көргүзүп турар. Амылыг материяның амылыг эвес материядан тывылганының дугайында материалистиг үүлдү бойдус эртемнери бүзүрелдии-биле бадыткап турар. Органиктиг эвес бойдустан органиктиг бойдус канчаар, кандыг янзылыг тывылганыл деп чүвени илередип көргүзерде, эртем ийи талдан: органиктиг эвес бойдусту өөренириниң (химия, физика, биохимия, өске-даа ол ышкаш) талазындан, база амылыг организмнерниң хөгжүлдезин өөренириниң (биология эртемнери) талазындан шинчилеп турар.

Амылыг амытаннар болза, амылыг эвес бойдустуң бүдүмелдериниң тургустунганы ол-ла бүдүмелдерден бүткен деп чүвени бойдус эртеми шагда-ла көргүскен. Амылыг организмнер болза, минералдарның бүткени, чер бөмбүрээнин каъдының болгаш агаар-атмосфераның бүткени ол-ла химиктиг элементилерден бүткен. Академик Т. Д. Лысенконуң демдеглээни болза: «Кандыг-даа амылыг чүве бодун боду-ла амылыг эвес материалдан, өскээр чугаалаарга чемден, даштыкы долгандыр турар үүлдериниң негелде байдалындан бүдүрүп тургузуп турар... Амылыг чүве болза, амылыг чүвениң элементилери болу бергилээн даштыкы долгандыр турар элементилерден бүткен янзылыг болуп турар». («Агробиология» Сельхозиздат, 1948, арыннар 459—460).

Амыдырал болза, белоктуг чүвелериниң бар турары-биле холбашкан. **«Амыдырал дээрге белоктуг үүлдериниң бар болурунуң** аргазы, ынчаарга бар болурунуң ол аргазы болза, ооң бодунуң утка-шынары-биле алырга, ол чүвелериниң химиктиг составтыг кезектериниң үргүлчү-ле чаартынып турарындан тургустунган» («Анти-Дюринг». Күрполитиздат, 1951, арын 77). Амылыг организмнериниң ол чаартыышкыны болза, амылыг организм биле ооң амыдыраар арга-байдалдарының аразынга бүдүмелдерниң үзүктел чок солчуушкунун дамчыштыр, удурланышкак чорудулгаларның: аъш-чем ассимиляциязының (шингээдилгезинин) болгаш диссимиляцияның чаңгыс аай болурун дамчыштыр, чемненилгезин болгаш үндүрүлге дамчыштыр боттаныр.

Кылымал химиктиг синтезтиң (катыштырылганың) аргазы-биле эртем болза, органиктиг улам-на нарын (холушкак) бүдүмелдерни тургузуп турар, боттарының тургузуун ёзугаар алырга ол бүдүмелдер болза, белоктуң онзагай нарын молекулазының тургузуунга чоокшулап турар.

Биология эртемнери, организмнерниң хөгжүлдезин болгаш эң бөдүүн дириг амытаннарның амыдыралын өөренип тура, амылыг эвес материяан амыдыралдың тывылганын базала бадыткап турар. Амыдырал үүгле клеткалар хевирлиг эвес, харын ооңдаа бөдүүн хевирлиг, клетказы чок амылыг бүдүмел хевирлиг база туруп турар деп, клетказы чок амылыг бүдүмел амылыг клетканы төрүтүндүрүп болур деп чүвени совет биолог О. В. Лепешинская бодунуң шинчилели-биле бадыткап көргүскен.

П. ПАВЕЛКИН.

(Уланчылыг).

Улус демократиязының чурттарында

ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. Чехословакияның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, шахталарының ажылчыннарының коллективтери болгаш катышкан, көдээ ажылагый кооперативтери ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр алган хүлээлгелерин чедиишкиннии-биле күүседип турар.

Крно хоорайның металл ажылдап кылыр заводунуң ажылчыннары, инженерлери болгаш техниктери ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр социалистиг чарышты улам калбартып, сентябрь 26-да чыл планын күүседкен. Ам заводтуң коллективи беш чыл планының беш дугаар чылының үлүүнде ажылдап турар.

Богуминниң Густав Климент аттыг металлургия заводунуң ажылчыннары Ярослав Нерыхель биле Лео Мещак олар дүргедеткен эзилдириглерни кылып тургаш, съездиге ужуражыр деп хүлээнгеш, олар боттарының хүлээлгелерин күүседип турарлар.

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Польша парлалганың медээлеп турары болза, ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар болдурган чарыш бүгү Польшада калбарып турар.

Силезияда калбарган чарышта хөмүр үлетпүрүнүң 88 муң ажылчыннары, Лодзиниң болгаш Лодзи воеводствонуң бүдүрүлгелеринде 150 муң ажыг ажылчыннар чарышта кирген ажылдап турар. Бүдүрүлгелериниң чаржып турар коллективтери бодунга алган хүлээлгелерин чедиишкиннии-биле күүседип турарын чер-черден кээп турар медээлер хереченлеп турар.

Үш дугаар кварталдың планын хөй-хөй бүдүрүлгелер хуусаа бетинде күүседипкен.

РУМЫНИЯ

БУХАРЕСТ. Бухарестиниң «Гривица Рошие» деп демир орук мастерскаязының ажылчыннарының эгелээшкини ёзугаар үш неделя мурнунда эгелээн, ВКП(б)-ниң ам болур деп турар XIX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш Румынияның бүгү үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтерин хаара туткан. Сталин хоорайның фабрикаларының болгаш заводтарының коллективтери чаржып турар коллективтерниң бир дугаар одуруунда чоруп турар. Трактор азводунуң ажылчыннары пландан ажыг продукцияларны бүдүрүп үндүрүп турар. Чурттаң эң улуг «Темелия» деп цемент заводунуң коллективи октябрьның ийи дугаар чартыының планын күүседип турар.

Хунедоарскиниң Г. Георгиу-Деж аттыг металлургия комбинадының кан эзилдирикчилери ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр октябрьның онаалдазын күүседирин доозуп турар.

Плоешти хоорайның болгаш Плоешт областың нефтичилери бо хүннерде улуг көдүрлүүшкүннүү-биле ажылдап турар. Ол областың 70 фабрика, заводтарының болгаш нефть болбаазырадып турар черлер-программазын хуусаа бетинде күүниң коллективтери сентябрьның күүседкен. Чарыштың чоруп турар үезинде нефтичилер күрүнеге бир каш миллион лейни камнап берген.

Бухарестиниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Румынияның найсылалының 104 бүдүрүлгелери сентябрьның планын хуусаа бетинде күүседкен.

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг (большевиктер) партиязының XIX съездизинге алдар болдурган чарыш Болгар Улус Республикада канчаар-даа аажок калбарган. Болгарияның ажылчы чоннары большевик партияның ам ажытынып турар съездизинге алдар кылдыр стахановчу эвилелге киргеш, күш-ажылчы тиилелгелерни чедип ап турар.

Парлалганың медээзин ёзугаар алырга, Василь Коларов аттыг электри механиктиг заводтуң коллективи бир ай бурунгаар Ленин—Сталинның улуг партиязының съездизинге алдарлыы-биле ужуражырынче бүгү үлетпүр бүдүрүлгелерин кыйгырган. Ол заводтуң 200 ажыг ажылчыннары съездиге алдар кылдыр бодунга алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткениниң дугайын рапорттааннар. Михаил Стояновтуң бригадазы бедик бүдүрүкчүлүг чорукту чедип алган. Ол бригада хүнбүрүде планны 135—140 хуу күүседип турар. Заводтуң хөй-хөй ажылчыннары нормазын үргүлчү-ле ийиүш дапкыр ажыр күүседип турар. Электри механиктиг цехтиң коллективи чыл төнчүзүнге чедир бедик вольтылыг башкарыкчыларны бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле ийи чылдың онаалдазын күүседир деп хүлээнген.

Пөс-таавы бүдүрүлгелериниң ажылчыннары бо хүннерде көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Марков аттыг хөвең ээрер фабриканың коллективи съезди мурнунда стахановчу ээлчегге киргеш, сентябрьда бүдүрүлде онаалдазын хүн-бүрүде ортумаа-биле 8—10 хуу күүседип турар. Стахановчу ажыл дээш Георгий Димитров ордени-биле шаннаткан болгаш үш беш чыл планын күүседкен пөс аргыкчызы Донка Инджова ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр сес аар станоктарга ажылдаарынче эгелеп кирген. Дөрт дугаар беш чыл планын күүседип ажылдавышаан, сураглыг пөс аргыкчызы сөөлгү тос хонукта пландан ажыр бедик шынарлыг беш чүс ажыг метр пөстү бүдүрүп үндүрген.

Болгарияда баштайгы социалистиг хоорайның — Димитровградтың ажылчы чоннары ВКП(б)-ниң ам болур деп турар XIX съездизин улуг тиилелгелер-биле демдеглеп турар. Вылко Червенков аттыг сылыг күжү-биле ажылдаар электри станциязының коллективи үш дугаар кварталдың планын хуусаазындан он хонук мурнап доозупкан. «Вулкан» деп цемент заводунуң үшдугаар агрегадының тудукчулары нормазын үргүлчү 250—300 хуу күүседип турар.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА

УЛАН-БАТОР. «Акы-дунма Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизинге алдар кылдыр» деп тускай чүүлде «Унэн» солун Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарының съездиге алдар болдурган күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын, ажылчыннарның сьезди мурнунда стахановчу ээлчээниң дугайын, Моолдуң бүдүрүлгелеринде совет чаартыкчыларның дуржулгазын шингээдип, ажыглап турарының дугайын парлап турар.

Ол солуннуң сентябрь 27-де үнген дугаарында медээлеп турары болза, Улан-Баторнуң энергетиктиг комбинадының коллективи ВКП(б)-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр сентябрьның 20 хүннеринде ай планын 111 хуу күүседкен. Үлетпүр комбинадының идик кылыр фабриказының коллективи сентябрьның бүдүрүлге планын дыка ажыр күүседкен. Идик кылыр фабрикада совет стахановчуларның методун ёзугаар ажылдап турар быжыкчы Цэмболдуң бригадазы чыл эгезинден бээр материалдың улуг камналгазын берген. Бригаданың камнап алган материалындан 4828 эш сапогту болгаш 226 эш туфльди кылып болур.

Моолдуң араттың революстуг партиязының организацияларында съезди мурнунуң документилерин өөренип турарының дугайында болгаш хөй-хөй областарда база районнарда ол документилерни өөренириниң талазы-биле тургускан ажылчы чоннарның бөлгүмнериниң ажылының дугайында чүүлдерни ол солун парлап турар.

(СЭТА).

Польшаның сейминге соңгулдаларның мурнуу чарыында

ВАРШАВА. Варшавада № 1 октуттуң соңгулда комиссиязы Польша Улус Республиканың сейминге депутаттарның кандидаттарын болгаш депутаттарның оралакчыларының кандидаттарын регистрастаан. Регистрастатканнарның аразында Польша Улус Республиканың президентизи Болеслав Берут, Польшаның маршалы Рокосовский, күрүнеиң болгаш хөй-ниитиниң ажылдакчызы Якуб Верман, Польшаның эртемнер Академиязының президентизи Ян Дембовский, сураглыг дашчы Юзеф Марков болгаш өске-даа хөй-ниити ажылдакчылары, эртем ажылдакчылары болгаш бүдүрүлгелерниң мурнакчылары бар.

Баршава, Краков болгаш өске-даа хоорайларда соңгукчулар-биле депутаттарга кандидаттарның ужуражышкыны эгелээн. (СЭТА).

Кыдат Улус Республиканың үш чыл оюнга холбаштыр болган хүлээп алыышкынга Мао Цзе-дуннуң чугаазы

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң дыңнадып турары болза:

Кыдат Улус Республиканың үш чыл болган оюнга холбаштыр сентябрь 30-де Пекинге болган хүлээп алыышкынга Кыдат Улус Республиканың улустуң Төп чазаанның даргазы Мао Цзе-дун чыглып келгеннерге байыр чедирип, кыска чүве чугаалаан.

Мао Цзе-дуннуң чугаалааны болза:

Эргим эштер, улуг Кыдат Улус Республиканың үндезилетингениниң бээр үш чыл болган. Улустуң чаагай амыдыралын бедидериниң херээнге, бүгү-ниити тайбыңны камгалаарының херээнге бис эрткен чыл дургузунда улуг ажылды кылган бис. Ам келир чылда бис оон-даа хөй үүлдерни кылып шыдаар бис деп идегеп тур мен.

Кыдат Улус Республика делгерезин! Кыдаттың бүгү националдарының болгаш даштыкыда чурттап турар кыдаттарның улуг чаңгыс эви делгерезин! Кыдат улустуң хосталга армиязы болгаш Кыдаттың ажылчы чоннары делгерезин! Кыдат-совет найырал болгаш чаңгыс эп делгерезин! Кыдат-моол найырал болгаш чаңгыс эп делгерезин! Кыдат биле улус демократиязының чурттарының аразында найырал болгаш чаңгыс эп делгерезин! Азияның бүгү улустарының найыралы болгаш чаңгыс эви делгерезин! Азия болгаш Оожум океан чурттарының тайбың талалакчыларының Конгрезиниң чедиишкинниг болурун күзедим! Бүгү делегейниң улустарының найыралы болгаш чаңгыс эви делгерезин!

Түннелинде Мао Цзе-дун болза, шайлалгага олурушкан бүгү кижилерниң кадыкшылы дээш дашка көдүрген.

(СЭТА).

Кыдат Улус Республиканың тургустунганының үш чыл оюн Пекинге байырлааны

ПЕКИН. Кыдат Улус Республиканың чарлатынганындан бээр үш чыл болган оюнуң хүнү — октябрь 1-де Пекин онза байырлалдыы-биле шиметинген турган. Найсылалдың төп шөлү Тяньаньмын туктар болгаш транспарантылар-биле бүргетинген. Канчаар-даа аажок улуг транспарантыларда: «Кыдат Улус Республика делгерезин!», «Бүгү делегейниң улустарының чаңгыс эви делгерезин!», «Мао Цзе-дун делгерезин!», «Кыдаттың Коммунистиг партиязы делгерезин!», деп лозунгуларны бижигилээн.

Шөлге улустуң хосталга армиязының дайынчылары, улус ополченнериниң, кезектери болгаш шеригниң хөгжүмү чыскаалып турупкан турган. Төп болгаш хажыызында индирлериниң кырынга улустуң төп чазаанын, Кыдаттың Коммунистиг партиязының ТК-зының болгаш Күрүненің Административтиг Чөвүлелиниң кежигүннери, министрлер, демократтыг партияларның болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, Моолдуң Чазак Төлээлериң кежигүннери, Азия болгаш Оожум океан чурттарының тайбың талалакчыларының Конгрезинге Австралиядан, Бирмадан, Вьетнамдан, Гватемаладан, Индиядан, Индонезиядан, Канададан, Кореядан, Малайядан, Мексикадан, Моол Арат Республикадан, Пакистандан, Совет Эвилелинден, АҚШ-тан, Филиппиннерден, Японияданболгаш өске-даа чурттардан келген төлээлер тургулаан.

Эртенгиниң 10 шак. Кыдат улустуң баштыңчызы, улустуң Төп чазаанның даргазы Мао Цзе-дун, оон оралакчылары, Күрүненің Административтиг чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай, Улустуң Төп чазаанның болгаш Кыдаттың Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүннери, а ол ышкаш Моолдуң Чазак төлээлериниң башты Моол Арат Республиканың премьер-министри Ю. Цеденбал олар индир кырынче үзүк-соксаал чок адыш часкаашкыннары болуп турда үнүп келгеннер.

Улустуң Төп чазак чөвүлелиниң чиңгине секретары Линь Бо-цзюй Кыдат Улус Республиканың чарлатынганындан бээр үш чыл болган оюнга алдар болдурган, байырлал эгелээн деп чарлаан.

Салюттуң сөөлгү дааштаашкыны диңмиреп үнген. Шаандагы кышкы ордунуң барыын талакы эжиктериндан парад хүлээп алыкчызы, улустуң хосталга армиязының Кол командылакчызы генерал Чжу Дэ автомобильдиг үнүп келген. Шөлдүң ортузунга Чжу Дэге парад командылакчызы генерал Не Жунчжэнь ужурашкан. Рапортту хүлээп алгаш, Чжу Дэ шериглерни кезип, оларның-биле мендилежип, база байырлал таварыштыр оларга байыр чедирген. Индирге үнүп келгеш, Чжу Дэ улустуң хосталга армиязының дайынчыларынга дужаал номчаан.

Бодунуң чырыткылыг болгаш ааскежиктиг келир үезин тургузуп турар кыдат улустуң чаалап алыышкыннарын камгалап турар улустуң хосталга армиязының күчүзүн ол парад көргүскен.

Парад сөөлүнде найсылалдың ажылчы чоннарының байырлалдыг чыскаалы эгелээн.

Чыскаалга 500 муң ажыг кижи киришкен.

Кежээ Тяньаньмын шөлге улустуң массалыг селгүүстээшкини болган. Бүгү улустуң улуг байырлалынга алдар болдурган байырлыг салюттарның дааштаашкыннары диңмиреп турган.

(СЭТА).

Кыдат Улус Республикада чаа тудуушкуннар

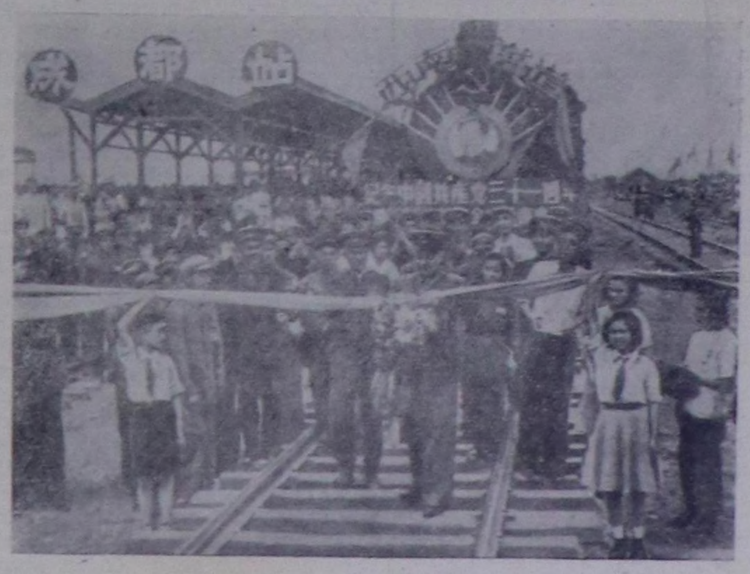

Кыдат Улус Республикага Чэнду-Чунцин демир орукту ажыткан. Ол орукту узуну 530 километр. Чаа магистраль болза, бай Сычуань шынаазындан продукцияның эн чугула хевирлерин Янцзының эриктеринге чедир база оон ыкай Чөөн Кыдатка чедир сөөртүрүн чиигедип турар. Орукту тударынга оон чоок кавызында суурларның тараачыннары идепкейлиг киришкеннер.

Чурукта: чаа демир орукту ажыдып турары.

Синьхуа агентилелиниң чуруу. СЭТА-ның пресслишези.

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң армиязының Кол командылалының октябрь 1-де медээлеп турары болза, эрткен хүннүң дургузунда Улустуң армиязының катыжышкыннары кыдат улустуң эки-турачыларының кезектери-биле кады фронтунуң бүгү участоктарынга тус черге ужурдузалыг тулчуушкуннарны чорудуп турган.

Бо хүн Улустуң армиязының зениттиг кезектери болгаш дайзынның самолёттарын кедеп адар адыгжыаңчылары дайзынның ийи самолёттарын аңдара аткан болгаш беш самолёттарын кемдедир аткан.

(СЭТА).

Кореяның тайбың хоорайларынче болгаш суурларынче америк ужар-чүүлдүң араатанзыг халдаашкыны

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың тылда районнарын америк агрессорлар араатанзыг бомбалап турар.

Кореяның Төп телеграф агентилели бодунуң Хамхында корреспондентизиниң дыңнадыын парлаан. Ол корреспондент болза, Мурнуу Хамгеп можунуң тайбың хоорайларын, суурларын болгаш тараачыннарның тараа шөлдерин америк ужар-чүүл сөөлгү үеде улам күштүү-биле бомбалап турар деп бижип турар. Сентябрь 5-тиң дүнезинде 9 америк бомбардировщиктер Хамхын хоорайның чурттакчылыг кварталдарынче 270 бомбалар октаан, оон түннелинде дыка хөй уруглар болгаш херээженнер балыглатырган болгаш өлүрткен болган. Сентябрьның 7-же дүне америк шүүргедекчи самолёттар Букчхон уезминиң суурларынче кадыг-дошкун халдаашкыннарны чоруткан. Агаар дээрбечилери янзы-бүрү хемчээлдиг 1800 бомбаларны октаан болгаш тараачыннар суурларын пулеметтар-биле боолап турган. Элээн каш чүс кижи өлүрткен болгаш балыглаткан, тараачыннарның дыка хөй бажыңнары үрелип бузулган болгаш өртенген. Сентябрь 10-да 20 америк бомбардировщиктер Букчхонче халдаашкын кылгаш, янзы-бүрү хемчээлдиг 670 бомбаларны октаан. Ол халдаашкынның түннелинде тараачыннарның 170 бажыңнары үрелип бузулган болгаш тарып каан тараалар дыка үрегдээшкинге таварышкан. Сентябрь 19-та америк бомбардировщиктер 1600 ажыг бомбаларны Хамчжу уезминиң Еньпхо волостизинің суурларынче октаан. Тараачыннарның 200 бажыңнары үрелген болгаш өртенген, дыка улуг девискээрде тараан тараа чок болган. Сентябрь 23-те америк бомбардировщиктер Чжанихен уезминиң Синсан волостизинче халдаашкын кылгаш, янзы-бүрү хемчээлдиг 200 бомбаларны октаан. Ол черниң тайбың чурттакчыларының иштинден өлген болгаш балыглаган кижилер хөй болган.

Кореяның Төп телеграф агентилелиниң дыңнадып турары-биле алырга, сентябрьның сөөлгү хүннериниң дургузунда америк дээрбечилер Мурнуу Хамген можунуң чурттакчылыг черлерин араатанзыг бомбалаашкыннарга хөй удаа таварыштыргылаан. Бомбалаашкыннар тараачыннарның ажыл-агыйынга улуг хораны чедирген: чүс-чүс бажыңнар үрелген, тараан тараалар узуткатынган. Чоннуң ортузунда өлгеннерниң болгаш балыглаганнарның саны хөй болуп турар. Араатанзыг бомбалаашкыннарга болгаш боолаашкыннарга таварышкаш, качыгдаан чурттакчыларга ук можунуң улус эрге-чагыргалары болгаш хөй-ниити организациялар улуг дузаламчыны көргүзүп турар.

(СЭТА).

Ливанның түр чазаан тургускан

ЛОНДОН. Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң Бейруттан медээлеп турары болза, чазак тургузар дугайында үш дугааргы кандидаттың түннел чок оралдажыышкынының соонда Ливанның президентизи Нашиль Шамун президентиниң декреди-биле түр чазакты моон дараазында составтыг кылдыр сентябрь 1-де томуйлаан:

Премьер-министри, иштики херектер министри, юстицияның министри болгаш информация министри—Ливанның Трансиорданияда амгы элчини Халед Шехаб.

Даштыкы херектерниң министри, хөй-ниитиниң ажылдарының министри болгаш почта, телеграф болгаш телефон министри—Муса Мубарак.

Улус өөредилгезиниң министри, кадык камгалалдың министри, национал камгалалдың министри болгаш социал херектериниң министри—Ливанның Тегеранда элчини Салим Хойдер.

Сан министри, национал экономиканың министри болгаш көдээ ажыл-агый министри—Жорж Хаким.

(СЭТА).

Япон парламентиниң адакы палатазынче соңгулдалар

ТОКИО. Октябрь 1-де япон парламентиниң адакы палатазынче соңгулдалар болган. Бадылаашкынар ртенгиниң 7 шакта эгелээш, кежээкиниң 7 шакка четкен.

Сентябрь 30-ге чедир 25 хүннер дургузунда чоруп келген соңгулда кампаниязының үезинде буржуаз политиканнар хөй бадылаашкынарны алыр дээш бүгү-ле аргаларны дилеп, дорт хээлилээшкинни хөйү-биле ажыглап турганнар. Сентябрьның 30-ге чедир соңгулда хоойлузуң үрээн чоруктарның 942 таварылгалары болган, 4079 тудуп хоругдаашкыннарны кылган, ол болза, мурнундагы соңгулда кампанияларының үезинде соңгулда хоойлуларын үреп турганы-биле холбаштыр чорудуп турган тудуп хоругдаашкыннарның санындан дыка ажып турар. Туттуруп хоругдатырганнарның аразында парламент депутаттарынга кандидаттар болур 30 кижи база бар. Соңгулда хоойлуларын үрээн чоруктарның хөй кезии соңгукчуларны хээлилээни-биле холбажып турар.

Министрлер Кимура биле Оканону соңгулда хоойлузу үрээн дээш профэвилелдери оларны буруудадып каан. Парлалганың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, хээлилээшкиннің эң хөй түңү—бир миллион иен Тояма префектурада чарыгдатынганы билдинген. Цаба префектурада соңгулда кампаниязының удуртукчузу либеральдыг партиядан бир кандидат тудуп хоругдатырган. Ол кижи соңгукчуларны хээлилээринге 600 муң иенни чарыгдаан. Сайтама префектурада кандидаттың бижиин тарадып чораан агитаторну тудуп хоругдаан. Ол бижиктің артында тускай түңүг пеннің чеки бар болган.

Соңгулда мурнунуң кампаниязынга саң-хөө талазы-биле либеральдыг партия эн-не эки белгеткелдиг болган. Ол-ла үеде парламентиниң хенертен таратканындан организастыг эвес болган өске-даа партиялар херектиг хөренгини далаштыы-биле дилеп тывар ужурга таварышкан.

ТОКИО. Четче эвес медээ ёзугаар алырга, октябрь 1-де болган соңгулдаларга соңгукчуларның 77—80 хуузу киришкен, оон иштинде Токиода соңгукчуларның—63 хуузу, Осака префектурада 60 хуузу киришкен. (СЭТА).

Область театрының кышкы сезону ажыттынган

Тыва областың национал театры бодунуң кышкы сезонун бо чылдың октябрь 3-те Сталинчы шанналдың лауреады Мухтаровтуң «Өг-бүленің алдары» деп шиизин тыва дыл кырынга көргүскени-биле эгелээн.

Ук шиинің баштайгы көргүзүлгезин хоорайның чурттакчылары улуг сонуургал-биле көргеннер. Шиинің көргүзүлгези ам-даа үргүлчүлеп турар.

Харыысалгалыг редактор Ф. А. ТОЛГАР-ООЛ.

Чазалга

Бо чылдың октябрь 4-те үнген № 195 (2625) «Шын» солуннуң бир дугаар арнында парлаан «Правданың» мунуку чүүлүнүң үшкү колонказының адаандан өрү ийиги абзазының эгезин мынчаар чазап номчуур:

Кадрларны кижизидериниң шылгатынган чепсээ болза, бот-шүгүмчүлел болгаш адаандан өрү шүгүмчүлел болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура амыдырал болгаш уран-чүүл киллистериниң —3—88; харыысалгалыг секретарының 4—98; пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң —3—68, иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

Б01906 Облкүүскомнуң типографиязы.